

By, marsk og geest

By, marsk og geest 19

Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen

Den antikvariske Samling i Ribe

Forlaget Liljebjerget

2007

Redaktion: Mette Højmark Søvsø (ansv.), Jakob Kieffer-Olsen,
Susanne Benthien, Claus Feveile,
Lars Hammer, Søren Mulvad og Lilian Skønager

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

©: 2007 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er navnet på Den anti-
kvariske Samling i Ribe's forlag.
Det blev oprettet i 1997 til minde
om og med testamentariske midler
fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til
Anders Sørensen Vedel. Han udgav
i årene 1591-92 otte bøger, der var
"Prentet paa Liliebierget udi Ribe".
Om disse bogudgivelser og trykke-
riet se "By, marsk og geest 10" 1998.

ISBN 978-87-89827-11-7

ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs Kort, 1811. Om dette kort,
se "By, marsk og geest 13" 2001, s. 37-50.

Illustration på forsiden: Påfuglemand af tin fra Dagmarsgade, Ribe, se s. 44.

Illustrationer på bagsiden: Fra udstillingen Kristine og Rolf, se s. 53, lerhest
fra S. Katrine Kirke, Ribe, se s. 58 og gravsten fra Ribe Domkirke, se s. 66.

Indhold

Maria Panum Baastrup	
Vikingetidens og den tidlige middelalders emaljefibler fra Sydvestjylland	5
<i>Die Emaillefibeln der Wikingerzeit und des frühen Mittelalters im südwestlichen Jütland . .</i>	15
Morten Søvsø	
Arkæologiske undersøgelser i Ribes Dagmarsgade	
– topografi og bebyggelsesstruktur i de ånære områder	17
<i>Archäologische Untersuchungen unter Dagmarsgade in Ribe – Topografie und</i>	
<i>Siedlungsstruktur in den Gebieten an der Aue</i>	47
Lene Lund Feveile	
Kirstine og Rolf, to børn fra middelalderen	
– 5 års erfaring med et formidlingsprojekt for børn og voksne	49
<i>Kristine und Rolf – zwei Kinder aus dem Mittelalter</i>	55
Mette Højmark Søvsø	
Fra magasinets gemmer	56
<i>Aus dem Versteck des Magazins</i>	62
Uwe Dall	
“Stat Wandrings Mand og Læs”	
– slægterne i et ripensisk hus og deres gravminder 1591-2003	63
<i>“Bleiben Sie stehen, Wanderer, und lesen Sie bitte”. Die Geschlechter eines ripensischen</i>	
<i>Kaufmannshofes und ihre Denkmäler 1591-2003</i>	79

”Stat Wandrings Mand og Læs”

– slægterne i et ripensisk hus og deres gravminder 1591 - 2003

Af Uwe Dall

På hjørnet af Storegade og Sortebrødregade i Ribe byggede Ebbe Mogensen i 1583 en købmandsgård – i dag kaldet Quedens Gaard - der siden kom til at rumme kendte og betydende Ribe-slægter med navne som Baggesen, Fridsch og Quedens. De sidste private ejere blev Peter Sørensen og hans forlovede Anna Stouge. Alle var de bygmestre, der hver især satte deres præg på gården.

Også i døden har disse familier sat sig varige minder. I Domkirken i form af gravsten og epitafier, ligesom der på byens to kirkegårde findes gravsteder med gravmæler fra perioden efter 1807, hvor begravelser i kirkerummet var forbudt. Det er artiklens formål at beskrive disse gravminder og sætte dem i relation til familierne på købmandsgården og deres samtid.

Den baggesenske familie

Efter den store ildebrand i 1580 lod købmand og senere rådmand Ebbe Mogensen opføre en ejendom med gavlen vendt mod Storegade og 15 fag langs Sortebrødregade. Ebbe Mogensen havde været svend hos Bagge Jensen på Nederdammen og var i 1574 blevet gift med en af husets døtre, Anne Baggesdaatter.

I midten af 1600-tallet købte et oldebarn af Bagge Jensen, studehandler og pengemester Laurids Baggesen, der boede på Torvet, Ebbe Mogensens købmandsgård – om dette køb hang sammen med det omtalte familieskab, vides ikke. Laurids Baggesen døde i 1655, kort efter købet af gården. Af ”Ribe byfogedarkiv. Registreringer og skiftebreve 1660-1682”, fremgår det, at hans sønner Peder Lauridsen Baggesen og Jens Lauridsen Baggesen arvede ejendommen på Storegade. De to drenge var på dette tidspunkt henholdsvis otte og fem år gamle. Som formynder fik de derfor indsat rådmand, købmand og ostindiefarer Jørgen Hansen – på daværende tidspunkt byens største ejendomsbesidder og boende på Mellemdammen.

Jens Lauridsen Baggesen ægtede i 1680 Susanne Pedersdatter Wedel, og snart efter optræder han i dokumenterne som enejer af købmandsgården, mens broderen ses at bebo sin afdøde fars ejendom på Torvet. Det nygifte par ombyggede den gamle ejendom langs Sortebrødregade, ligesom de udvidede grunden mod øst og syd. Deres virke blev

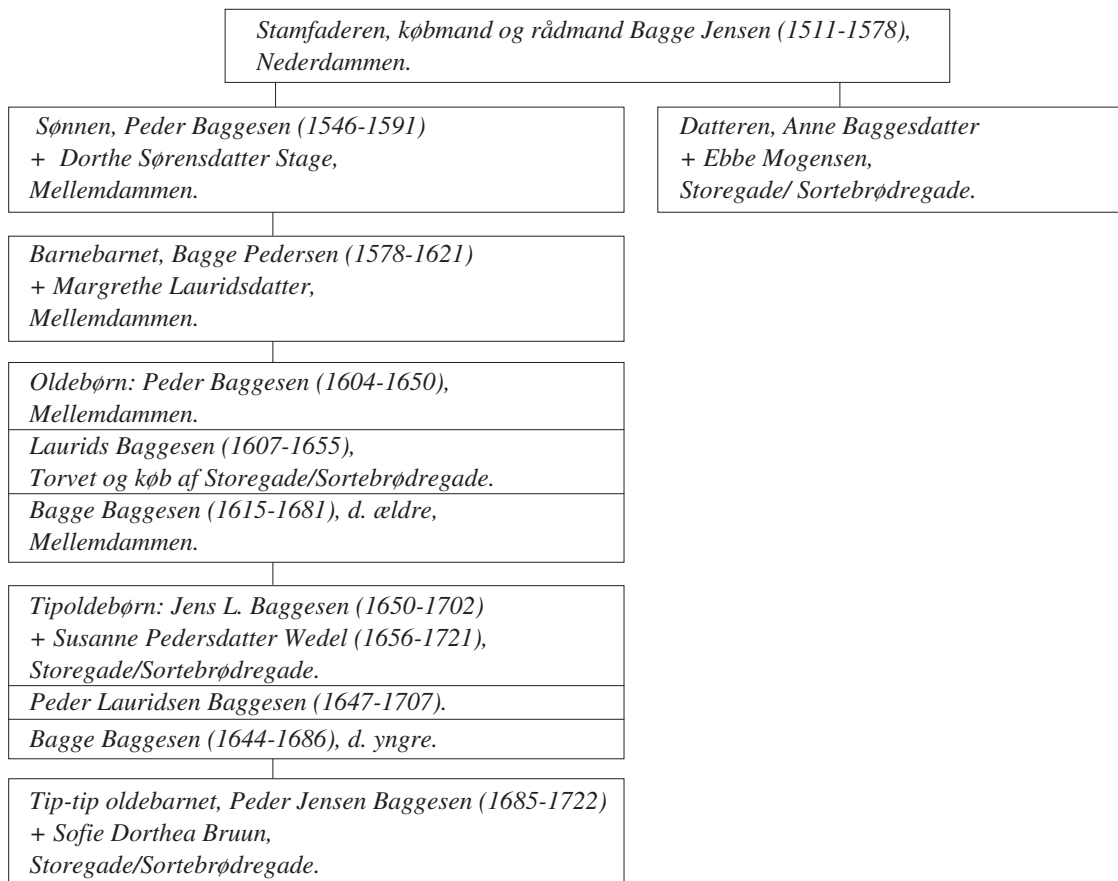
markeret ved opsætning af en ornamenteret porthammer (den vandrette overdel af en portramme), der blev anbragt over porten ud til Sortebrødregade. Til venstre på bjælken ses Jens Lauridsen Baggestens initialer, til højre hustruens og i midten et sammenslynget IHS flankeret af ANNO 1681. IHS-monogrammet er blevet udlagt som ”Jesus Hominum Salvator”, dvs. ”Jesus menneskenes frelser”, eller som ”In hoc signo (vinces)” med betydningen: ”I dette tegn skal du sejre” (fig. 1).

Det er altså tydeligt, at Baggesen-familien begyndende med rådmand Bagge Jensen, gradvist befæstede sin position i byen. Gennem mere end 100 år kom familien via ægteskabsforbindelser med velstående og indflydelsesrige slægter til at erhverve sig store rigdomme og spille en betydende rolle ikke blot i Ribe, men ud over det ganske land.

Således blev i de følgende seks slægtled 9 af de mandlige medlemmer rådmænd i Ribe, og 1 borgmester i Varde. Af de kvindelige medlemmer blev 3 gift med borgmestre, 4 med rådmænd i Ribe, 2 med udenbys rådmænd, og 5 med borgmestre i fremmede byer; 2 med biskopper, 2 med sognepræster ved Ribe Domkirke, og 1 med en rektor i Ribe.

I 1572 blev for eksempel Bagge Jensens søn, Peder Baggesen (1546-1591) gift med den kun 14-årige Dorthe Sørensdatter Stage, datter af byens største skatteyder, Søren Stage, der havde skabt sig en formue ved handel med korn, smør og

De i artiklen omtalte medlemmer af Baggesen-familien:

Om navnestoffet i øvrigt, se slægtstavlen¹ i noterne.

stude. Bagge Jensen, der ligeledes var særdeles formuende, måtte i den sammenhæng nøjes med en andenplads i byen, men de unges ægteskab betød en alliance mellem Ribes to rigeste familier.

Et minde i døden

I middelalderen blev en del af Ribes døde begravet på området ved Domkirken, men efterhånden rykkede de gejstlige og de mere velhavende borgere deres gravsteder ind i selve kirkebygningen – kun småkårsfolk måtte stadig lade deres døde begrave under åben himmel. De formuende familier skænkede ofte forud for deres død betydelige summer til kirken, så de derved kunne opnå at blive begravet i kirkerummet.

Den velstående Baggesen-familie erhvervede sig således en gravplads i den vestlige ende af Dom-

kirkens midtskib. Gennem mere end hundrede år begravede slægten sine medlemmer her, så de også i døden kunne være hinanden nær. Til de afdødes evige ihukommelse anbragte de efterladte gravminder i form af gravsten, epitafier og lysearme.

Familiens stamfader, Bagge Jensen, rådmann og handelsmand, der døde i 1578, blev dog begravet i Sct. Catharinæ Kirke, hvor der opsattes et epitafium over ham med hans portræt.

Ifølge *Danmarks Kirker*, som dele af denne fremstilling bygger på, var Bagge Jensens søn, Peder Baggesen (1546-1591) den første i slægten, der blev stedt til hvile i Domkirken.

Hans grav lå ved fonten, der dengang stod i forhallen i kirkens vestende ved midtskibets sydvæg. Ved hans grav anbragte man et epitafium med denne indskrift:²

Fig. 1. Quedens Gaard med fire bygningsafsnit i Sortebrødregade. Set fra venstre: Den gule kant i billedets baggrund markerer Andreas Frausing Fridschs facadebyggeri i Storegade i 1790. Dernæst følger Ebbe Mogensens Gård i bindingsværk fra 1583. Jens Lauridsen Baggesen og Susanne Pedersdatter Wedels portbygning med porthammerens indskrifter fra 1681. Johan H. Quedens lagerbygning er fra 1857. Foto: Uwe Dall.

Quedens Hof mit vier Bauabschnitten in Sortebrødregade. Von links sehen wir: der gelbe Rand markiert Andres Frausing Fridschs Facadebau in Storegade 1790. Dann folgt Ebbe Mogensens Hof in Fachwerk aus dem Jahre 1583. Weiter Jens Lauridsen Baggesen und Susanne Pedersdatters Torgebäude mit den Inschriften des Querbalkens aus dem Jahre 1681. Zuletzt das Lagergebäude 1857, aus Backsteinen aufgeführt.

"Her hviler ærlig Mand Peder Baggisøn, Fordum Raadmand udi Ribe/ som hensof udi Herren dend XIX. Aprilis Anno 1591, hans Alders XLV. Og Egteskabs XIX. Aar/ med Dorthe Søfrensdatter: De som hafde tilsammen IV Sønner og VIII Døtre."

Epitafiet rummede desuden et maleri af Peder Baggesen omgivet af hustruen Dorthe Sørens-datter og deres 12 børn.

Ifølge P.N. Frost må epitafiet være fjernet omkring 1842-45.

En mislykket handel med Vorherre

Peder Baggenses enke – ovennævnte Dorthe Sørens-datter, der var blevet gift allerede som 14-årig i 1572 – indgik et par år senere et nyt ægteskab med købmand og rådmand Bertel Struck. Da hun i 1602 lå for døden og skulle berettes, blev hendes mand og hendes søn, Bage Pedersen samt

hendes svigersøn Mads Pors enige om, at de "på det om Gud endnu ville spare hende" ville skænke syv boliger, som de ejede i Klostergade til friboliger for fattige dannemænd og dannekvinder, dog således at nødlidende personer af deres egen slægt skulle have forret til dem.³

Skønt Bertel Struck udstedte en skriftlig erklæring herom og gav stiftelsen navnet "almissebolderne", havde familiemedlemmerne gjort regning uden vært, for dagen efter afgik Dorthe Sørens-datter ved døden, blot 44 år gammel.

Et fragment af en gravsten

Peder Baggenses søn, ovennævnte rådmand og handelsmand Bage Pedersen, der døde 1621, fik også sit gravsted og sin gravsten i Domkirkens vestlige del "i den midte brede gang neder imod fonten" – altså i kirkens forhal. Af denne sten findes endnu et brudstykke, som opbevares i kirkens materialerum (fig. 2)

En del af stenens indskrift er bevaret, og under denne ses rester af udsmykningen, som udgøres af en liggende putto (lille buttet barnefigur), der i højre hånd holder et rør, ud af hvilket der hænger en stor sæbeboble. Et såkaldt vanitasmotiv og udtryk for livets skrøbelighed og forgængelighed.

Den tilbageblevne del af teksten kan læses således (tilføjelserne i parenteserne er forfatterens):

... (a)LDER(s)
 HANNEM HAN
 RO MERGRETE LAV(rids)
 (dat)TER SOM DØDE
 (se)PTEMB ANO I
 (hendes)S ALDERS 55
 (av)JET DE SAM(men)
 AAR 6 SØNNE (r)
 (døt)TRE GUD GIF (ve)
 (d)EM EN ÆREF (uld)
 (opst)ANDELSE Ao...

Som det fremgår af brudstykket var han gift med Margrete Lauridsdatter, der døde 55 år gammel, og med hvem han havde 6 sønner og ? døtre.

Familiens gravkrypt

Bagge Pedersens søn, Laurids Baggese, blev i 1655 begravet samme sted, men uden at der sattes noget minde over ham, selv om han havde været en meget driftig person både som købmand og skibsreder. Han boede på Torvet, men var som nævnt også kommet i besiddelse af Ebbe Mogensens gård på hjørnet af Storegade og Sortebrødregade.

Da hans hustru, Mette Jensdatter, døde i 1674, fik Laurids Baggese's bror, Bagge Baggese den ældre, der boede på Mellemdammen tilladelse til at indrette en krypt mellem sine forældres sten og fundamentet under det store tårn samt til at opsætte et epitafium. For disse tilladelser betalte han 100 rdl. og senere yderligere 20 rdl. for en bevilning til at forfærdige en muret trappe ned til begravelsen.

I 1681 blev han selv nedsat her. På ligtavlen omtales hans "ældgamle og højjagede herkomst", og han lovprises som en "ret sanddru Råd- og Handelsmand, som elskede Ret og Retfærdighed, belønnet af Gud med Nåde og Velsignelse, højjag-

Fig 2. Fragmentet af Bagge Pedersens gravsten. 1621. Foto: Uwe Dall.

Fragment von Bagge Pedersens Grabstein. 1621.

tet og elsket af enhver". Peder Terpager fremhæver i sin omtale af ham hans store rigdom og understreger, at han var en hæder for byen.⁴

I 1686 fulgte hans søn Bagge Baggese, den yngre, ham i graven.

Studehandler og røverkøb

Den formue, Laurids Baggese havde købt Ebbe Mogensens Gaard for, var han ikke kommet helt ærligt til. Han var på den tid byens største studehandler. Også hans bror Peder, der var tolder, handlede med stude. Under den første svenskekrig 1643-45 havde de to brødre gjort ulovlige handler med fjenden.

De havde optrådt som hælere, idet de havde købt kreaturer af svenskerne, som disse havde frarøvet bønderne på egnen. F.eks. havde en svensk oberst hentet 55 stude på godset Nørholm og videre solgt dem for en spotpris til Laurids Baggese. Også toldereren afkøbte svenskerne konfiskerede stude, som han ifølge N.P. Frost "lod bringe til sin Eiendomsgaard Kloby".

Laurids Baggese blev for sin del ved rådstueretten i Ribe dømt til at betale ejeren af Nørholm

220 Rd. i erstatning, mens tolderren gik fri og kunne fortsætte i sit embede.

De velhavende og meget foretagsomme købmænd benyttede desuden de lave priser på jord og ejendom efter svenskekrigenes hærgninger til at opkøbe adskillige ødegårde på egen.

Interessant er det også at se, at byens overklasse på selskabelig vis omgikkes fjenden. Da der i 1644 kom en stor styrke svenske fodfolk til byen under kommando af oberst Daniel, blev hans frue således bedt om at holde rådmann Bagge Baggesens søn, Bagge, over dåben. Denne Baggesen-familie boede på Mellemdammen og håbede vel gennem invitationen at kunne beskytte sig og sine mod fjendens plyndringer og skatteopkrævninger.

Et kort liv – et langt minde

Som det var almindeligt i tiden opnåede Jens Lauridsen Baggesen ikke nogen høj alder, men døde allerede i 1702, blot 52 år gammel. Hans enke, Susanne Pedersdatter Wedel, søgte i den

Fig. 3. Epitafiet over Jens Lauridsen Baggesen. 1702. Foto: Uwe Dall.

Epitafium für Jens Lauridsen Baggesen. 1702.

anledning om tilladelse til at opsætte et epitafium over sin afdøde mand på den nederste pille ved den store kirkedør (fig. 3) samt om at lægge en sten på hans grav.

Epitafiet opsattes i midterskibets vestre del, på nordre vægpille mellem de to vestre hvælv, hvor det stadig findes. Indskriften lyder:

Her er til Hvile Nederlagt
Hvis Dødeligt og Forgængeligt sig Hafver Effterlatt
Den Himmeltagne og U-dødelige Siæl
af
Edle, Welwiise og Høyagtbare
Nu Salige hos Gud:
Jens Lauridsen Baggesen
Fordum Vel-fortiente Raad og Handelsmand her Udi Riibe
Af den ældgamle Bagge Sønners Stamme sammesteds Barnfød
Aar MDCL Den XIX Nov:
Udi sin ganske Wandring her paa Jorden
Velbekient med sin Gud. Med Werdens ondskab U-bekient
Befunden ofver alt den gamle Dyds og ærligheds
Retteste Effterfølgere
Fra den Dag Hand saa Liuset
Till
Aar MDCCII Den X Marti
Da Hand Mætt af Dage udi sit alders LII Aar forlod dette Lifves Lius
Og ved sin Død Ofverlefvende Udi Eenlig Enckestand
Sin nu Høibedrøfvede Egtefelle
Edle og Dydziirede Matrone
Susanne Pedersdatter Wedel
IV Sønners og VII Døtterers Lifssalige Moder
Effter att Hand
Udi XXII Aar
Hafde med Hende Lefvet udi saa Kysk og Kierlig Egteskab
At de som nu ere, eller Hereffter komme
der af Lære kand det som bør Roses og efterfølges
Hvorfore Rygtet som aldrig Dør og aldrig Tier
Udbreder Hans Velfortiente Roes
Og sig tilegner de Aar
Som Hand her i Werden med sin Dyd fortiente
Dog ikke opnaeade
Formedelst Døden fandt Hannem for tiden Fuldkommen
Som lefvende
I sin Gudsfrigt Ifrig , i sine Forretninger Vindskibelig
I Raad Retsindig, I Handel oprigtig, af alle elsket og æret.
Og nu derfore desmere Sørgeligen savnet af sine Efterlevende
Som Hafver Ladet dette oprette
Til en ævig og Høypriselig
æreminde.

Et ikke mindre rosende mindedigt på fodstykket er forfattet af Casten Mathias Worm og afslutter epitafieindskriften således:

Stat Wandrings Mand og Læs: I gjemme grafven haver
Én Mand som var opfyldt af høye Himmel-Gafver
Og om end siunes her med Hannem er lagt need
Guds frygt, Forstand, og Ret, knøt til oprigtighed
Saa dog kand Dyden ey ved Dødens Kræfter Blegne
Og ingen Jorde-Blee kand Dyden saa indhegne
At den io blifver steds paa Jord U-dødelig
Til all Naturen self har slet forandret sig
Døm da: én Orme-sæck det Legem her bevarer
Hvis Siæl som er hos Gud, til ævig minde sparer
Et Nafn af Ærlighed, som høyre priises maae.
End Rigdom, ære, gunst, mand kand i Werden naae.
Lef der Lifsalig Siæl, lad Rygtet meere tale
Og dine Gierninger med Høyre Farver male
Wii køsse vil dit Støf, din graf Wi ære skal
Saa længe Ærlighed blant Dyder finder tal.

p. m. pos.

C.M. Worm

Epitafiets hængestykke har et skriftsted fra Salmernes Bog:

Textus

Psalme CXIX V 76
Din Naade skal Være min trøst
Som Du Haffver Lovet
Din Tienere

Epitafiet, der er af sandsten, består af tre ovale figurer omgivet af akantusblade. Storfeltet rummer gravskriften og er laurbær-omkranset. Lidt påklitrede og monstrøse virker de to obelisker på hver sin side af feltet. Nederst i storfeltet ses hans og hustruens våben placeret i henholdsvis venstre og højre side. I hans våben er afbildet en rosetplante med tre storhovedede blomster, i hendes ses en fugl, der flyver mod venstre hen over ordet

“SURSUM” (opad). Øverst på epitafiet står den opstandne med korset på jordkuglen. Hængestykket, der er af træ, er forgyldt med en indskrift malet i gylden fraktur på sort baggrund.

Selve gravstenen er forsvundet, men må ligeledes have ligget i forhallen i forbindelse med de baggesenske epitafier m.v. Gravskriftens lød:⁵

” Under denne Sten hviler udi Herren den Høiyagtbare og Velvise Mand Jens Lauridsen Baggesen, Raadmand og fornemme Handelsmand i 22 Aar, født af de ældgamle Baggessonner her udi Ribe den 19. November 1650, hensov den 10. Marts 1702 i hans Alders 52 Aar. Med sin kære Hustru, den Hæderbårne og Dydædle Matrone Susanne Pedersdatter Vedel, født i Reisby Præstegaard den 4. April 1656.”

Indskrifterne

I forbindelse med disse indskrifter udtaler Ribehistorikeren J. Kinch, at sådanne lovtaler ikke altid er pålidelige, men “i dette Tilfælde vare de, så vidt man kan skjønne, ikke ufortjente”.⁶

Blandt rådmand og købmand Jens Lauridsen Baggeseens dyder fremhæves på epitafiets storstykke hans kyske og kærlige ægteskab og hans eksemplariske adfærd, idet han karakteriseres som ivrig i sin gudsfrygt, foretagsom i sine forretninger, retsindig i rådshandlinger og ærlig i handel.

Interessant er det rimede digt på fodstykket forfattet af Casten Mathias Worm, der var præsident i Ribe (første borgmester) og digter. Indledningslinjen synes at være en direkte parallel til Th. Kingos digt til søhelten Niels Juel i Holmens kirke, hvor første linje lyder: “Staa Vandrings-Mand, og skue en Sø-Helt an i Sten,...”, som igen er en dansk variant af den gængse latinske epitafiumsformel: Stat viator (vejfarende)... Også i livsopfattelse og billedsprog minder Worm stærkt om Kingo. Legemet beskrives krast realistisk som en “ormesæk” og det jordiske liv som forgængeligt, kun dyden og sjælen er bestandige og evige. Så til trods for de efterladtes sorg, opfattes døden som en begivenhed, der er glædelig, idet den løfter mennesket op i en lykkeligere verden.

Worm slutter med forkortelserne “p. m. pos.”, hvilket måske kan udlægges som “post mortem posuit”, altså “efter døden sat (skrevet?)”.

Lysearmen og vokslysene

Jens Lauridsen Baggesen døde som en meget formuende mand og hans hustru Susanne Pedersdatter Wedel førte handlen videre, indtil hun i 1720 afhændede ejendommen til sønnen Peder Jensen Baggesen (1685-1722). Han blev familiens sidste store handelsmand i Ribe. I 1721, et år før sin død, havde han giftet sig med rådmand og borgmester Mads Pedersen Fridschs enke, Sofie Dorthea Brun.

I sit testamente havde han betænkt sine søskende med pæne beløb, mens resten tilfaldt hustruen, og en sum blev afsat til gravminder i Domkirken, således gav Peder Jensen Baggesen 200 rdl. til Domkirken for at sætte vokslys i en messing lysestage, som han ville lade opsætte, og som skulle lyse over hans fader, Jens Lauridsen Baggesens epitafium til evig tid.

Denne lysearm sidder i dag i midtskibets nordside på vestsiden af tredje pille fra øst (fig. 4). Den oprindelige udgift til lysene skulle tages af forpagtningsafgiften af Frants Klynnes Toft, men da denne toft senere blev købt af kirken, ophørte man fra 1832 med at tænde lyset. Armen har en muslingeskal-formet lyseskål og akantusdekoration. Indskriften på pladen lyder:

"Gud til ære Hans Børn til / Tieniste, Riber Domkierke til / Zirat, og dem selv til hæderlig / amindelse, haver Peder Jensen / Baggesen Fornemmste Handelsmand / I Ribe, tilligemed sin kiære Hustrue / Sophie Dorthe Andreas D. Brun / givet og foræret Denne Lys arm, / med dens behørig ævig brendende / voxlyses ved lige holdelse. / A o 1724".

Som det står, er lysearmen opsat til guds ære og kirkens pryd, men i høj grad også for at familiens navn kunne bevares i erindringen til evig tid.

Hermed sluttede Baggesen-slægten storhedstid i Ribe. Familien kom gennem dygtigt købmandskab og gode forbindelser i gejstlige og embedsmandskredse til at øve afgørende indflydelse på byens styre og udvikling, især i 1600-tallet. Deres besiddelser var omfattende, og de ejede et utal af gårde, huse og boder samt agre og enge i byens omegn.

Fig 4. Lysearmen, som skulle lyse over Jens L. Baggesens epitafium til evig tid. 1724. Foto: Uwe Dall.

Die Kerze über Jens L. Baggesens Epitafium, die ewig leuchten sollte. 1724.

Enken og hendes mænd

Som nævnt havde Peder Jensen Baggesen i 1721 giftet sig med rådmand Mads Pedersen Fridschs Enke, Sophie Dorthea Andersdatter Bruun. Han døde imidlertid allerede året efter, men havde i sit testamente ud over den nævnte lysearm bestemt, at der skulle opsættes et epitafium over hustruens tidligere mand, ham selv og med plads til hustruen Sophie Bruuns navn. Epitafiet skulle placeres over for Jens Lauridsen Baggesens epitafium, hvor det også sidder i dag (fig. 5).

Indskriften over de tre afdøde personer, Mads Pedersen Fridsch, Peder Jensen Baggesen og Sophie Dorthea Bruun lyder:

Til Priselig Æreminde

For dennem som har levede gudelig i Verden

Og glædes i Himmelen

Dend Høyaagt Bare og Velviise

Nu salig hos Gud

Mads Pedersen Fridsk

Fordom Raad og Handels Mand her i Ribe

Døde aar 1720 dend 2 May alders 47 Aar 5 Maaneder minder en dag

Findes fra ald sin Møye til Hvile nedlagt her i dom Kirken

Lige for Prædicke Stolens Pille Vdi dend store gang

Vnder den Med egen Herkomst udhuggen blaa Steen

Dend Velagt Bare Og Velviise

nu salig hos Gud

Peder Jensen Baggesen

Fordum Fornemmen handels Mand her i byen

Døde aar 1722 dend 28 Martii Alders 36 aar 3 Maaneder 4 Dage

Souer Her Neden Vnder Sødelligen

Den ædle og Dyd ziirede Matrone

Sophie Dorthe Bruun

Begge Disse ovenmeldte Mænds Efterladte Encke

5 Sønners og 4 Døttres Liv -Salig Moder

Som ere avlede med Mads Pedersens Fridsk den først Sal. Mand

Døde Aar 17 den Alders

Disse har været Elskelige i Livet

Siden Ere de Samlede Ved døden

De har Levet Gudeligen i Verden

Salige Ere døde i HERREN

De vente Samtlige Een ærefuld opstandelse

Og Een Glædefuld Samling i Himmelen.

Fig. 5. Epitafiet over Mads Pedersen Fridsch, Peder Jensen Baggesen og Sophie Dorthea Bruun. 1721. Foto: Uwe Dall.

Epitafium für Mads Pedersen Fridsch, Peder Jensen Lauridsen und Sofie Bruun. 1721.

Da epitafiet blev ophængt, kendte man af gode grunde ikke enkens dødsår og dag. Hun var imidlertid en livskraftig og tilsyneladende også livsglad dame, og selv om hun havde født ni børn, giftede hun sig allerede året efter – altså for tredje gang – med den kun 25-årige kommerceråd Kristian Siegfred Enholm til Brejninggård. Hun var da selv 45 år gammel og døde først i 1756 i en alder af 78 år.

Det er sandsynligvis dette ægteskab, den samtidige satiriker, rektor i Ribe, Christian Falster, der selv var gift ind i Baggese-familien, sigter til i “Lærdoms Lystgaard” fra 1919.⁷

Under overskriften “Om gamle Kærlinges Giftermaal” skriver han: “En alderstegen og grim,

men formuende Enke havde indgaet Ægteskab med den skønne Alexis, som hellere ville have Medgift med en Hustru paa Købet end omvendt.”

På epitafiets fodstykke hedder det i et anonymt og rimet mindedigt:

Vor Første Vugge Kom Tilpas med blee og lagen
 Da Vi Kom frelste Frem af Moders Liv for dagen
 Og Raabte Efter Bryst og Melk og Siden krøb
 Af Søvnig Mathed ind i Voris List og Svøb
 Vi Efter Christum Strax i daaben Blev Opnevnet
 Vi voxte men Vort Liv Var dog Et Vogge Levnet
 Med Verdens dukke Tøy Vi Havde Børne Lyst
 Men laa i midlertid paa HERRENS Skiød og Bryst
 Vor Første Vugge Blev opslidt men See Vi sover
 Nu i En Bedre Her huor Herren vaager over
 Huor Vi har Ro Som Har Betalet Syndsens Sold
 Og med Vor Aftenbøn Befalt Os Gud i Vold
 Lær Du som Efter Os i Verden Est Tilbage
 Og Læser denne Skrift At Kiende dine Dage.
 Gak frem ved HERRENS frygt som ved et Lede baand
 Saa faar din Siæl med os Sin Vugge i Guds Haand.

På hængestykket er anført et skriftsted:

Ebr. 12 Cap 10 Vers
 De andre Tugtede os i faa
 Dage Efter deres Tykke
 Men Denne til Nytte paa
 Det Vi skulle få
 Hans Hellig
 gjørelse

Epitafiet er af grå sandsten med gennemslag af rustfarve og opbygget i tre dele, som udgøres af ovale felter: Storstykket, fodstykket og hængestykket. Topstykket består af en figur, Kristus med korset. Under storstykket er anbragt de tre persons hjælmede våben. I midten Sophie Dorthea Bruuns – en højrevendt due med oliekvist i næbbet. Til venstre Mads Pedersens Fridschs – en frontalt vendt vildmands overkrop med en hævet kølle i højre hånd. Til højre Peder Jensen Baggenses – en rosetformet plante med tre store blomster, svarende til Jens Lauridsen Baggenses på epitafiet overfor.

Indskrifterne

Påfaldende er de eksakte oplysninger på epitafiets overstykke. Her oplyses ikke blot om, hvor mange

år de afdøde havde levet, men også antallet af måneder og dage optælles. Så selv om livet blev opfattet som skrøbeligt og forgængeligt holdt man dog nøje regnskab med antallet af levedage – eller måske netop derfor.

Den præcise angivelse af gravstens placering – lige for prædikestolens pille i den store gang – kan synes lidt overflødig, men skulle vel tjene til sikkerhed for, at den ikke blev fjernet eller flyttet til et andet sted i kirken. Ironisk nok skete dette allerede i 1725, hvor den ifølge *Danmarks Kirker* blev lagt på den søndre side af den store lysestage i midtskibets 2. fag. N.P. Frost mener, at den vistnok stadig lå her i 1842.

Direkte bemærker indskriften, at ikke blot er enken og hendes to ægtemænd nu forenede i døden, men den udtrykker samtidig en forvisning om, at de også vil være sammen i opstandelsen.

Det rimede digt på epitafiets midterstykke kunne teoretisk set godt være forfattet af C.M. Worm. Han levede nemlig i bedste velgående i Ribe og digtede ivrigt. Tekstens indhold og stil må betegnes som tidstypisk barok, ligesom der er en række mindelser om Thomas Kingos stil. Billedsproget tager udgangspunkt i det konkrete liv, her med det nyfødte barn, der straks efter fødslen råber på mælk og die. Senere skildres barnet liggende mæt i sin vugge, men selv om barnet vokser sig stort og bliver til en voksen person, skildres livet dog stadig som et vuggeliv, altså noget ufærdigt og ufuldkommet. Da endelig vuggen er slidt op, dvs. døden indtræder, får barnet (mennesket) en bedre vugge hos Gud i himlen.

Igen betones 1600-tallets opfattelse af jordelivet som noget uegentligt og ubestandigt, et overgangsstadium og uden selvstændigt indhold. Modsætningen mellem det jordiske og det himmelske kontrasteres og fremstilles i tidens yndede stilistiske figur, antitesen, der netop indfanger modsætningen i tilværelsen mellem det gode og det onde, mellem det hinsidige og det dennesidige.

Fremstillingsformen er bombastisk med mange bogstavrim, f.eks. Linje 6: Vi voxte men Vort Liv Var dog Et Vogge Levnet, eller linje 11: Syndsens Sold. Der er både klang og fylde i det barokke udtryk.

Billedsproget fremstiller den jordiske virkelighed på en konkret og svulstig måde, mens det him-

Fig. 6. Gravstenen over Peder Madsen Fridsch og hustru Sophia Frausing. 1787. Foto: Uwe Dall.

Das Grabmal für Peder Madsen Fridsch und seine Frau Sophia Frausing. 1787.

melske som modsætning hertil skildres abstrakt og begrebsligt, men stadig med stærkt ladede udtryk.

Familien Fridsch i salig Baggesens Gaard

Den unge kommerceråd Kristian Siegfred Enholm til Brejninggård blev gennem ægteskabet med den 45-årige enke byens største ejendomsbesidder. I 1728 rådede han således over 27 huse og gårde i Ribe og omegn, heriblandt "Den baggesenske Gaard".

I brandtaksationsprotokollen er det dog Peder Madsen Fridsch, der står opført som ejer, idet han havde fået huset foræret af Kristian Sigfred Enholm, der via ægteskabet med Sophie Bruun, var blevet stedfar til enkens tidligere mand Mads Fridschs børn, ligesom den tidligere ejer af Baggesens gård havde været Peder Fridsch stedfar i det korte år, ægteskabet med enken varede.

Således gled det baggesenske hus over på andre hænder nemlig til en efterkommer af rådmænd og handelsmand Mads Pedersen Fridsch, enkefruens tidligere husbond, Peder Madsen Fridsch, sandsynligvis den ældste søn. Ejendommen omtales i skødet som "Sal. Baggesens Gaard" og angives at ligge på Storegade strækkende sig fra Toldboden og på Sortebrødregade til Kølholts Slippe og betegnes som nr.18.

Fra købmænd til embedsmænd

Den nye ejer, Peder Madsen Fridsch (1712-1787) blev i 1737 gift med Sophia Frausing (1714-1771), datter af byens borgmester. Han opgav tidligt sin købmandshandel og ophævede sit borgerskab som købmand i 1760 sandsynligvis på grund af tidernes ugunst og solgte i 1774 den arvede ejendom på Storegade til sønnen, stiftsfysikus Andreas Frau-

sing Fridsch. Faderen koncentrerede sig i stedet om at være byens borgmester. Et embede han i øvrigt havde arvet efter sin svigerfar.

Borgmesterægteparret blev ved deres død begravet i midtskibet, hvorfra deres gravsten dog blev fjernet i 1843-45 og savet i seks stykker, som blev brugt til et cirkelformet fundament for fontens opstilling i den nordre korsarms alterniche. I dag er de seks dele anbragt i kirkens materialerum og fonten flyttet til dens nuværende plads i kors-skæringen (fig. 6). Indskriften kan dog delvist læses som:

DENNE STEEN
SKIULER
ET LYKSALIGT ÆGTEPAR
PEDER FRIDSCH
FØD 1712 DEN 7 JUNI
OG
SOPHIA FRAUSING
FØD 29 April
BEGGE TILE
I ÆGTESKAB FRA DEN 27 SEP.....IS 1737
BLEV DE FORÆLDRE TIL 3 B....
HUN DØDE DEN 23 DECEMBRIS 1771
HAN FULGTE HENDE DEN 23 APRIL 1787
EFTER AT

På det næstnederste af de seks fragmenter ses et bibelord fra en af Det Gamle Testaments apokryfe bøger, Siraks Bog:⁸

Deres Been Grønnes Endnu sij (sig?) Deres (sted?)

Siir: 46. v. 21.

I en bibeludgave fra 1740 lyder lyder vers 21: "Deres Been vorde grønne endnu af deres sted! og deres navne blive forvexlede frem og tilbage paa deres børn, saa de æres deraf!" Bibelstedet udtrykker altså et evigheds- og opstandelseshåb. Gravstenen er stramt og klassisk udformet, helt i 1700-tallets ånd, ligesom dens tekst er kortfattet og behersket i udtrykket. På det øverste fragment ses den evigt brændende olielampe, symbolet på den kristelige årvågenhed.

En ny tid og andre begravelsesskikke

Stiftsphysikus Andreas Frausing Fridsch var den nye tids mand, og det var også ham, der gav Den baggesenske Gaard" dens nuværende udseende. I 1790 lod han således gavlen nedrive og opbygge i stedet et hus langs Storegade indeholdende to rummelige lejligheder og med en facade i nyklassicistisk stil. Desuden opførte han en stald på grunden mod syd, ligesom han langs åen anlagde en stor og smuk have. Ved faderens død i 1787 var Andreas Fr. Fridsch blevet ejer af Vardho Gård i Gørding sogn og var således en meget velhavende mand.

Da Andreas Frausing Fridsch døde i 1807 havde skikken med begravelse i kirken ændret sig dels af trosmæssige dels af hygiejniske grunde – stanken af de nedsatte lig under kirkegulvet kunne blive ganske gennemtrængende i kirkerummet. Allerede i 1793 blev der udstedt et reskript om, at intet lig måtte begraves i Domkirken. De døde blev derfor begravet på Lindegårdens jord eller nord for kirken og enkelte i kirkens omgang. Med lov af 1805 blev det generelt forbudt at begrave inde i kirkerne. Der blev derfor anlagt kirkegårde uden for byerne. Således også i Ribe i 1807, hvor man lejede Lisbeth Doctors Toft, som tilhørte Sct. Catharinæ Kirke, og udlagde den som en ny kirkegård for begge sogne.

På denne kirkegård blev Andreas Frausing Fridsch begravet. Som stiftsphysikus havde han selv været med til at udarbejde planen for området (fig. 7).

HER HVILER
DYDENS VEN HYGGEAS YNDLING⁹
ANDREAS FRAUSING FRIDSCH
FØD
DEN 9 AUGUST 1744
DØD
DEN 19 DECEMBER 1807
ACH
DEN LIDENDE MENNESKEHED
VENSKAB
OG
DE HUUSLIGE DYDER
GRÆDE VED HANS GRAV

Fig. 7. Andreas Frausing Fridschi's gravmonument. 1807.
Foto: Uwe Dall.

Das Grabmal für Andreas Frausing Frisch. 1807.

Et stilrent monument i granit med en gravskrift, der tager udgangspunkt i det dennesidige og den græske mytologi, og hvor ethvert spor af en himmelsk overbygning er borte. Det er oplysningstidens idealer, der træder frem her. Et nyt menneskesyn karakteriseret ved fornuft og orden.

Et interregnum

Efter Andreas F. Fridschi's død i 1807 overgik ejendommen på Storegade til hans enke justitsrådinde fru Charlotte Hedevig Fridsch. Ved hendes død i 1819 kom man i en noget vanskelig situation ved bodelingen, idet hovedarvingen – døtrene talte jo kun halvt dengang – var familiens eneste og noget vidtløftige søn Carl Fridsch. Boet solgte imidlertid ejendommen til stiftsfysikus og justitsråd Hans Palle Hoff-Hansen, som betalte købet dels kontant dels ved udstedelsen af en panteobligation til student Carl Fridsch, der på dette tidspunkt var 22 år.

Familien ser i det hele taget ud til at have haft

alvorlige problemer med sine to sønner, idet en ældre søn Peder, (1782 -1801) forlod hjemmet efter en strid med forældrene omkring 1800 for at stå til søs. Man hørte aldrig siden fra ham. En overlevering vil vide, at han døde i Batavia i 1801, mens han var for hjemgående. Mere held havde familien med sine otte døtre, hvoraf en dog døde som lille, mens de øvrige alle skulle have været både meget smukke og fornuftige og indgået gode ægteskaber. Det tiltalende ydre havde de arvet efter deres mor. Om hvem hendes mand engang sagde, da hun som en lidt ældre kone købte sig en ny hovedpynt: “ Ja, om så mor tog en natpotte på hovedet, ville hun være dejlig!”

Justitsråd Hoff Hansen havde øjensynligt erhvervet ejendommen til bl.a. udlejningsformål. I 1827 indrykkede han nemlig denne annonce i Riber Stifts Adresseavis:

“Nederste Etage af Hr. Justitsraad Hoff-Hansens Gaard, Nr. 18 paa Storegade i Ribe er at faa til leje til næstkommende Paaskeflyttedag.”

Ifølge skøde fra auktionsretten blev Ribe Stiftsfysikat ejer af ejendommen i 1828. Auktionen blev afholdt på begæring af hof- og stadsoverretsprokurator Ph. Julius Knudsen i København som beskikket værge for student Carl Fridsch. Ejendommen ejedes da stadig af ovennævnte Hans Hoff-Hansen Ålborg, og student Fridsch havde en første prioritets panteobligation i ejendommen lydende på 2485 rbd. rede sølv. Ribe Stiftsfysikat købte ejendommen ved nævnte auktion for et bud på 2500 rbd., hvilket må have været ensbetydende med, at Hoff-Hansen mistede alle de penge, han havde investeret i ejendommen. En forklaring herpå må søges i de meget dårlige økonomiske forhold, der herskede i landet på daværende tidspunkt, og som bevirkede, at ejendomspriserne sank betydeligt

C.N. Termansen skriver: “Efter i en Aarrække tilfældig at have været Bolig for Ribe Stiftsfysici solgtes ejendommen ved Auktion den 30/9 1828 efter Justitsraad Hoff Hansen til Fysikatet som fast Embedsbolig, men allerede 20/2 1834 gik den over i privat Eje, hvortil den kongelige danske Kancellei under 8. Februar s. A havde meddelt Tilladelse.”

Indtil da havde stiftsfysikus Hans Michael Randrup boet på stedet. Han var blevet fysikus i

Fig. 8a-c: Johan H. Quedens Gravmonument fra 1877. Anton Christian Quedens gravmæle fra 1910. Johannes Harboe Quedens gravmæle fra 1948. De to sidste bestående af enkle marmorplader. Foto: Uwe Dall.

Johan H. Quedens Denkmal aus dem Jahre 1877. Anton Christian Quedens Denkmal aus dem Jahre 1910. Johannes Harboe Quedens Denkmal aus dem Jahre 1948. Die letzten zwei aus einfachen Marmorplatten bestehend.

byen i 1822, men afskediget i 1844; for som det hed sig i byen: “Hans kure mislykkes idelig”.

Fra Det baggesenske Hus til Quedens Gaard

I 1831 kom en ung mand til byen. Sin entre bekendtgjorde han med dette avertissement i “Kongelig allernaadigst privilegerede Riber Stifts- og Adresse-Avis”:

“Undertegnede, som etablerer her i Byen en Manufakturhandel, aabner sin Boutik til næste Marked, boer i Nørreportsgade ved siden af Hr. Farver Matzen, anbefaler sig herhos med flere slags moderne Varer til meget billige Priser, Vedkommende, som vilde bære mig med deres Søgning, ville blive overbeviste.”

Dette var begyndelsen til et helt nyt handelsdynasti i byen, idet den unge mand i 1834 etablerede sig som manufakturhandler i “Det baggesenske Hus”. Han hed Johan Heinrich Quedens (1801-1877), var præstesøn fra landsbyen Klangsbøl og havde stået i lære hos senatorinde Prehn i Tønder.

Han fik i 1856 naboskab af den senere så kendte Jacob A. Riis og hans familie, der kom til at bo til leje i et hus ejet af købmand J.H. Quedens i Sortebrødregade 3.

Jacob A. Riis tegner i sin erindringsbog et fint

lille portræt af denne købmand på hjørnet af Sortebrødregade og Storegade: “Quedens var en af byens solideste købmænd, og havde set gammel og indtørret ud, så længe jeg husker. Men i hans venlige ansigt med dets alvor, var der altid et blink i hans øjne, som så det bedste i enhver og gennemskuede, hvordan han kunne hjælpe nødstedte”.¹⁰ Familien Quedens levede et regelmæssigt borgerligt liv med lidt selskabelighed i ny og næ, men altid mådeholdent. Når uret nærmede sig 22, og vægterne sang “klokken-ti-verset”, kiggede Quedens på sin kone og sagde: “Nå, Anna, hvad siger du så? Jeg tror nok, jeg vil i min seng, når vore gæster går hjem.” En bemærkning de tilstedeværende nok havde hørt tidligere og bare sad og ventede på.

Som i livet så også i døden. Ingen af stederne gjorde denne købmandsslægt meget væsen af sig. Der blev dog sat et præsentabelt gravminde på kirkegården for grundlæggeren af handelshuset, Quedens Gaard, med et hvidt marmorkors på en granitsoffel, mens de øvrige familiemedlemmer fik en mere beskedent sort marmorplade med guldindskrifter, der blot nævner navn og årstal. Tre generationer blev det til, før gården gik ud af slægtens eje (fig. 8a-c).

Fig. 9. Peter Sørensens gravmonument. 1960. Foto: Uwe Dall.

Peder Sørensens Denkmal. 1960.

J.H. Quedens enke, der var hans tredje hustru, overdrog ejendommen til sin stedsøn, Anton Christian Quedens (1842 – 1910). Hans søn, Johannes Harboe Quedens (1868-1948), blev i 1909 ejer af forretningen, som han drev indtil 1936, hvor han solgte den til sin medarbejder Peter Sørensen.

En epoke udrinder

Med Peter Sørensen slutter ejendommens historie som egentlig købmandsgård. Han videreførte forretningen dygtigt indtil 1950'erne, hvor andre matadorer gjorde sig gældende i byen og påførte ham stor konkurrence.

En forlovelse gennem 17 år med frk. Anna Stouge, der boede på Mellemdammen, førte aldrig til giftermål, men da han døde i 1960, havde han indsat hende som hovedarving. Hun solgte dog gården videre til Den antikvariske Samling og blev således den sidste private ejer af Quedens Gaard.

Som de havde levet adskilt i livet skete det også i døden. Hun satte ham et følsomt og rørende minde på graven på Den gamle Kirkegård (fig. 9).

Da hun selv døde mange år senere begravede man hende på Den nye Kirkegård i Tange i forældrenes gravsted (fig. 10).

Ingen vidste eller tænkte på, at Peter Sørensen havde købt en plads til hende ved sin side i sit gravsted.

Dødsopfattelser og begravelseskikke

Mennesket i 1600-tallet levede med døden helt inde på kroppen. Livet var kort og forgængeligt. Derfor havde den tids mennesker en grundlæggende følelse af utryghed over for syndens styrke og verdens svigefulde ubestændighed. Den menneskelige tilværelse blev betragtet som blot et forstadium til noget bedre og sandere, som det skildres i digtet på epitafiet over Peder Jensen Baggesen, Mads Fridsch og deres fælles enke: "Vor Første Vugge Blev oplidt men See Vi sover Nu i En Bedre Her huor Herren vaager over."

Selve livet ansås altså som en slags fostertilstand, der lå forud for det egentlige liv og den nye genfødsel i himlen. I digtet bruges netop billedet med blebørnene som et symbol på det hjælpeløse og ufuldkomne menneske.

Fig. 10. Anna Stouges gravsten på kirkegården i Tange. 2003. Foto: Uwe Dall.

Anna Stauges Denkmal auf dem Friedhof in Tange. 2003.

Derfor var der i tiden en udstrakt brug af vanitas-motivet, hvilket f.eks. ses på brudstykket af ligstenen over Bagge Pedersen 1621 i form af en sæbeboble, der symboliserer det skrøbelige, livets tomhed og forgængelighed.

Som det udtrykkes af den nogenlunde samtidige præst og digter Thomas Kingo:

Hvad er det dog alt

Som Verden opsminker med fauer Gestalt?
Det er jo kun Skygger og skinnende Glar,
Det er jo kun Bobler og skrattende Kar,
Det er jo kun Ise-skrog, Skarn og Fortred,
Forfængelighed,
Forfængelighed.¹¹

Ligtavlernes lovprisninger af den afdøde rummer naturligvis troen på at kunne frelse sjælen gennem gode handlinger og rige gaver til kirken eller almisser til de fattige. Derfor ser man også, at de biografiske oplysninger er meget fyldige, og at den døde mindes i særdeles rosende vendinger på de omtalte epitafier.

Også forsøget på i 1602 at få Vorherre til at spare Dorthe Sørensdatter Stages liv ved at skænke syv boliger til fattige dannemænd er udtryk for denne tanke.

Med oplysningsideernes fremkomst i 1700-tallet svækkedes troen på, at menneskeværdi og samfundsmæssig succes var to identiske størrelser. En ny selvforståelse og et nyt menneskesyn søgtes i antikkens idealer, der var kendetegnet ved ro, selvbeherskelse og distance.

Som Andreas Frausing Fridsch i 1790 havde ladet sin boligs facade ud mod Storegade forme i den velproportionerede og symmetriske nyklassicistisk stil, således blev hans gravsten også udformet, da han døde i 1807. Teksten på stenen udnævner ham til Hygæas yndling og dydens ven. Altså netop den græske gudinde for sundhed er hans ven og de borgerlige dyder hans ideal. Som en af de første i byen blev han – som de hygiejniske regler nu foreskrev – begravet uden for byen på den nyanlagte kirkegård.

Med etableringen af den borgerlige familiestruktur senere i 1800-tallet, hvis indhold var intimitet, nærhed og ømhed, ansås de følelsesmæssige bindinger for uovervindelige, og derfor skulle de

døde på kirkegården have et hjem i en have, hvor man til stadighed kunne besøge dem. Sådan tager familien Quedens gravsted sig da også ud med hække, plæne, buske og grusbelagte stier.

I naturen fandt man den lovmæssighed, der kunne ophæve modsætningen mellem liv og død. Her var en helhed af evig undergang og evig tilblivelse, jf. Adam Oehlenschläger:

Lær mig, o Skov! At visne glad,
Som seent i Høst dit gule Blad.¹²

I 1900-tallets stærkt individualiserede tid blev de efterladtes sorg og tabet af den afdøde til det egentlige indhold i oplevelsen af døden. Interessen samlede sig om de pårørendes smerte og savn, hvilket også kom til udtryk i gravmonumenternes tekster med formuleringer som “elsket og savnet”, “gemt i vore hjerter” eller “minderne vil leve”.

Teksten på Peter Sørensens gravsten, der er sat af Anna Stouge, hans forlovede gennem 17 år, illustrerer klart dette personlige og følelsesmæssige aspekt:

Tak for alt, hvad du
lærte mig af godt og smukt.

Sørgende står hun nu tilbage ved hans grav med sit tab, sin taknemlighed og sine minder.

Hendes egen gravsten på kirkegården i Tange har ingen tekst om sorg og savn. Hun døde i en høj alder efter et langt liv i frøkenstand og uden fortvivlede efterladte.

Noter

1. Midt i 1600-tallet kom Ebbe Mogensens gavlhuis i Baggese-slægtens eje. Som nævnt var Ebbe Mogensens hustru ud af denne familie.

Tidlige aner: Bagge Jensen (1511 – 1578). Nederdammen.

Peder Baggese (1546 – 1591). Mellemdammen, Porsborg.

Bagge Pedersen (1578 – 1621). Mellemdammen.

“Salig Baggeseens Gaard” havde i perioden 1655-1722 følgende Baggeseen-ejere:

Laurids Baggeseen (1607 – 1655) købte, men beboede ikke ejendommen.

Jens Lauridsen Baggeseen (1650 – 1702).

Jens L. Baggeseens enke Susanne Pedersdatter Wedel (1656 – 1721).

Peder Jensen Baggeseen (1685 – 1722).

Ejere i perioden (1722 – 1834):

Christian Frederik Enholm (1698 –ca. 1770).

Købmand, borgmester Peder Madsen Fridsch (1712 – 1787) boede på Mellemdammen.

Stiftsfysikus, justitsråd Andreas Frausing Fridsch (1744 – 1807).

Et interregnum (1807 – 1836):

Enkefru Charlotte Hedeveg Fridsch (1757 – 1819).

Hans Palle Hoff-Hansen, Ålborg, tidligere Ribe, ejer (1819-1828) med Carl Fridsch (1819-1829) som panthaver.

Ribe Stiftsfysikat ved Hans Michael Randrup, ejer (1829-1836). I 1822 blev Hans Mikael Randrup stiftsfysikus i Ribe. Samme år må P.Hoff-Hansen være rejst til Ålborg.

Et nyt handelsdynasti (1836 – 1936):

Johan Heinrich Quedens (1801-1877).

Anton Christian Quedens (1842-1910).

Johannes Harboe Quedens (1868 – 1948).

De sidste private ejere (1936 –1960):

Peter Sørensen (1893 – 1960).

Anna Stouge (1909 – 2003), Peter Sørensens forlovede og hovedarving, solgte gården til Den antikvariske Samling efter hans død i 1960

En tidligere ejer og nogle af byens prominente personer har desuden boet til leje i gården:

Den 7. februar 1845 flyttede fhv. rektor P.N. Thorup med sin familie ind i den øverste etage af købmandsgården. Glæden varede dog kun kort, for han døde allerede den 26. oktober 1846.

Johannes H. Quedens boede til leje indtil sin

død i 1948 og enkefru Karen Johanne Quedens indtil sin død i 1957.

1952: Rued Langgaard var lejer dette år.

Indtil 1958: Enkefru professorinde Valdborg Constance Langgaard havde bopæl i bygnin-gen.

2. Når fonten stod i kirkens indgangsparti, skyldtes det, at ingen udøbt havde adgang til kirkerummet.
3. Efter branden havde flere af de rige købmænd ladet opføre en række boder, som de kunne leje ud til byens mange brandlidte og hjemløse.
4. Kinch 1880-81, s. 60ff.
5. Frost 1842.
6. Kinch 1880-81.
7. Falster 1919, efter “Amoenitates Philologicae”, 1729.
8. Bibelskrifter som kirken ikke anerkender som ægte.
9. Hygieia. I græsk religion gudinde for sundhed. Som stiftsfysikus havde Andreas Fridsch en funktion svarende til nutidens embedslæge.
10. Riis 1979, s. 17-18.
11. Thomas Kingo: Aandeligt Sjungekor II. 1681.
12. Oehlenschläger 1813.

Litteratur

Aries, Philippe: *Dødens historie i vesten*. 1975.

Auken, Sune: *Eftermæle*. 1998.

Brøndsted, K.G.: *Slægt-bog for Fridsch'er og Brøndsted'er*. 1906.

Buk-Swienty, Tom, Janne Klerk & Søren Mulvad: Jacob A. Riis: *Den gamle by*. 2007.

Danmarks kirker, Ribe Domkirke. Bd. 7-8: Gravminder. Udgivet af Nationalmuseet 1933ff.

Dall, Uwe: *Om dødsopfattelser og begravelses-sikke i Danmark fra oldtid til nutid*. Aabenraa Museum. 1991.

Degn, Ole: *Rig og fattig i Ribe*. Bd. 1 og 2. 1981.

Falster, Christian: *Lærdoms Lystgaard*. Dansk oversættelse. 1919.

Frost, P.N.: *Optegnelser om Ribe*. 1842.

Kinch, J.: Familien “Trellund” og “Baggesen”. Særtryk af: Samlinger til Jydsk Historie og Topografi: 1880-81, s. 44-80.

Kinch, J.: *Ribe Bys Historie og Beskrivelse*. 2den Del. 1884.

Kingo, Thomas: Aandeligt Sjungekor II. 1681.
Kragh, Birgitte: *Til jord skal du blive*. 2003.
Mulvad, Søren: *Kirkegårdens Krønike*. 2007.
Oehlenschläger, Adam: *Digtninger*. Anden Del. 1813.
Riis, Jacob A.: *Min gamle by*. Oversat af Søren Mulvad. Historisk Samfund fra Ribe Amt 1979.

Andre kilder

Hans Henrik Engqvists Ribearkiv på Den antikvariske Samling i Ribe:
ASR 1450x10
ASR 1842x8
ASR 1842x10
ASR 1842x20
ASR 1842x23.

Samt med tak til

Ilsøe, Lars. Ribe.
Koed, Hans Krab. Sdr. Farup.
Kværnø, Richard. Ribe.
Mortensen, Bent. Ribe.
Mulvad, Søren. Varming. Ribe.
Pedersen, Kim og Vilstrup, Ejner. Den antikvariske Samling. Ribe.

ZUSAMMENFASSUNG

“Bleiben Sie stehen, Wanderer, und lesen Sie bitte”. Die Geschlechter eines ripensischen Kaufmannshofes und ihre Denkmäler

Da die königliche Verordnung aus dem 22 Februar 1805 Begräbnisse in dem Kirchenraum verbot und den Städten auferlegte, Friedhöfe ausserhalb des Stadtkerns anzulegen, beschloss man in Ribe einen Friedhof südlich der Stadt bei Gravsgade anzulegen. Hiermit änderten sich radikal die Begräbnissitten für die Oberklasse der Stadt, das wohlhabende Bürgertum und die Geistlichkeit – das geschah auch für die Besitzer des Kaufmannshofes auf der Ecke von Storegade und Sortebrødregade. Jahrhunderte hindurch hatte diese Gruppe sich unter dem Boden im Dom begraben lassen, um einander und dem lieben Gott nahe zu sein. Ebenso hatten sie pompöse Denkmäler und Inschriften aufsetzen lassen, die ihre Namen und Nachruhm bewahren und ihre Verdienste der

Gemeinde und dem himmlischen Vater gegenüber hervorheben sollten.

Für die Familien auf dem Hof auf Storegade hörte diese Sitte mit dem Baggesen-geschlecht auf, und einer der neuen Besitzer Stiftfysikus Andreas Frausing Fridsch wurde als erster in der Stadt auf dem neuen Friedhof bestattet. Die Todesauffassung einer anderen Zeit kam durch das Denkmal zum Ausdruck, das in die Tradition des klassischen Griechenlandes wurzelte. Das letzte grosse Geschlecht des Kaufmannshofes, die Familie Quedens, bekam ganz im Geiste des 19. Jahrhunderts eine Grabstätte für die ganze Familie, wo die Hinterlassenen sich in schönen, gartenähnlichen Umgebungen versammeln und um die Verstorbenen trauern konnten.

Im Jahre 1960 starb der letzte private Besitzer des Kaufmannshofes, und seine Geliebte durch 17 hindurch richtete ein schönes Denkmal für ihn ein mit Gewicht auf die Entbehrungen und Gefühle der Hinterlassenen.

Uwe Dall, mag.art.
Vedelsvej, 6760 Ribe
udall@stofanet.dk